

MAŁGORZATA KUJAWA

„KULTURA GRUP MARGINALNYCH I MNIEJSZOŚCIOWYCH”
SPRAWOZDANIE
Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ

Zagubienie człowieka w rozchwianej i niespójnej współczesnej kulturze jest czymś bardzo niepokojącym. Wpływa ono negatywnie na jednostki i grupy społeczne. Z troski o dobro pojedynczego człowieka i grup społecznych zrodził się pomysł konferencji na temat „Kultura grup marginalnych i mniejszościowych”. Zorganizowała ją Katedra Socjologii Kultury KUL w dniach 15-16 listopada 2001 roku w ramach działalności naukowej Instytutu Socjologii KUL.

Konferencję otworzyli: Rektor KUL – ks. prof. dr hab. Andrzej Szostek oraz Dyrektor Instytutu Socjologii – prof. dr hab. Stanisław Wójcik. W swoich wystąpieniach zwrócili uwagę na potrzebę dialogu różnych grup kulturowych w ramach tego samego społeczeństwa i na konieczność przekonania o tym polityków, by zapobiegali kształtowaniu się w nim grup marginalnych.

Część merytoryczną Konferencji otworzyła sesja panelowa pt. „Grupy mniejszościowe i marginalne: pojęcia, koncepcje, propozycje”. Przewodniczył jej prof. dr hab. Stanisław Wójcik (KUL). Poszczególni paneliści: prof. dr hab. Piotr Kryczka (KUL), ks. prof. dr hab. Roman Dzwonkowski (KUL) i prof. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv (KUL) omówili typologie grup marginalnych i mniejszościowych oraz dokonali ich charakterystyki w aspektach: socjologicznym, etniczno-narodowym i kulturowym.

W dalszej części pierwszego dnia Konferencji referaty wygłosili:

Prof. dr hab. Irena Bukowska-Floreńska (UŚ). W swoim wystąpieniu „Sposób życia a hierarchia wartości w grupach marginalnych na Górnym Śląsku” autorka przedstawiła wieloletnie badania nad rodziną śląską, podkreślając, że pozostało w niej jeszcze wiele z dawnej kultury i to jest jej specyfika w porównaniu z innymi regionami Polski.

Prof. dr hab. Janusz Gajda (UMCS) w referacie „Kultura grup mniejszościowych i lokalnych a kultura globalna” zwrócił uwagę na to, że w kulturze globalnej dokonują się dwa procesy: z jednej strony unifikacja treści, a z drugiej renesans dla inności i oryginalności. Podkreślił, że kultura grup mniejszościowych i kultura lokalna czynią kulturę globalną bogatszą i bardziej zróżnicowaną.

Dr Robert Szwed (KUL) w referacie „Mniejszość – kategoria społeczna czy kulturowa” przedstawił teoretyczną propozycję rozważań na temat mniejszości w oparciu

o dwa kryteria: społeczne i kulturowe oraz wykazał, że zasadność takiego podziału zależy od tego, w jaki sposób jest definiowana kultura.

Dr Dariusz Wadowski (KUL – „Więź w grupach mniejszościowych a ich kultur”) dokonał analizy przekształcania się więzi pod wpływem czynników zewnętrznych, m.in. sytuacji zagrożenia, przekształceń społeczno-kulturowych w społeczeństwie i wewnątrzgrupowych, a następnie wykazał, że układ więzi wpływa na ludzi, na ich postawy, przekonania. Dysharmonia więzi w grupach mniejszościowych występuje częściej niż w innych grupach.

Prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz (UŚ – „Spory o symbole. Wielokulturowość Górnego Śląska”) analizował rolę symboli w kulturze i uzasadniał, że zajmują one w niej istotne miejsce, stanowią o jej istocie. Są drogowskazami kultury, obszarami nasyconymi znaczeniami i wartościami. Ukazywał, że spory o symbole były na Śląsku niezwykle silne i drastyczne, oraz przedstawił dwa spory w wymiarze historycznym i jeden w wymiarze współczesnym.

Dr hab. Maria Śmiełowska (UO – „Etnos i demos w kulturze śląskiej”) omawiała dwa porządki społeczne: etniczność, która konstytuuje porządek tradycyjny, i demoniczność, która konstytuuje nowoczesne społeczeństwo. Swoje analizy zakończyła pytaniem: Jakie interesy i wartości wywodzące się z uczestnictwa w kulturze tradycyjnej i w kulturze nowoczesnej kształtują dzisiejszą kulturę Śląska?

W drugim dniu Konferencji odbywały się obrady w dwóch odrębnych sesjach. Sesji pt. „Mniejszość i marginalizacja środowisk i kategorii społecznych” przewodniczyli: prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz (UŚ) i prof. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv (KUL).

Prof. dr hab. Józef Styk (UMCS), zastanawiając się nad rolą ludności wsi w tworzeniu kultury, wykazał w referacie „Marginalizacja ludności wsi w zakresie kultury”, że warunkiem rozwoju kultury na wsi jest dzisiaj wzrost tzw. kompetencji kulturowej oraz udział kultury ludowej w kulturze uniwersalnej. Wieś jest nadal podmiotem tworzenia kultury ludowej i ma duże własne możliwości ku temu.

Prof. dr hab. Krystyna Chałas (KUL – „Struktura zapobiegania marginalizacji kultury wsi”) omówiła strategię rozwoju kultury na wsi. Szczególną rolę przypisała strategii indywidualności, gdyż jednostki – jej zdaniem – są zdolne do pobudzenia środowiska wiejskiego w nowych warunkach. Dlatego należy położyć szczególny nacisk na kształtowanie twórczych jednostek.

Dr Tadeusz Kowalewski i dr Mariusz Zemło (WSZiP im. B. Jańskiego w Łomży) w referacie „Społeczność małego miasta w sytuacji zagrożenia. Analiza empiryczna młodzieży Jedwabnego” wykazali na podstawie przeprowadzonych badań, że media – poprzez swoje informacje na temat wydarzeń w Jedwabnem – dokonały destrukcji w świadomości młodzieży. Przejawia się ona we wzroście negatywnego stosunku do Żydów, którego niegdyś nie było. I im dalej od Jedwabnego, tym ten negatywny stosunek do Żydów jest bardziej widoczny.

Dr Wojciech Otrębski (KUL – „Waloryzacja roli społecznej osoby niepełnosprawnej jako narzędzie walki z marginalizacją”) ukazywał, że pełnosprawni przypisują niepełnosprawnym następujące role: rolę dziecka, rolę przedmiotu, rolę dziwnego zjawiska. Przełamanie takiego obrazu osoby niepełnosprawnej jest konieczne dla kształtowania prawidłowych stosunków pomiędzy niepełnosprawnymi i pełnospraw-

nymi. Podawał też konkretne propozycje, w jaki sposób to robić. Czyni to też program telewizyjny „Przyjaciele”, ukazując osoby niepełnosprawne jako jednostki aktywne, twórcze, mające swoje pasje, przyjaźnie nastawione do ludzi. Doskonale to ukazała mgr Kinga Szymanek (KUL), referując („Obraz osób niepełnosprawnych w polskiej telewizji publicznej”) wyniki swoich analiz programu telewizyjnego.

Prof. dr hab. Wojciech Pędich, dr Małgorzata Halicka oraz mgr Joanna Borowik (AM w Białymstoku) w referacie „Zróżnicowanie kulturowe tradycyjnych społeczności terytorialnych na przykładzie badań ludzi starych w wybranych gminach województwa podlaskiego” przedstawili wyniki badań na temat przekazu kultury w trzech gminach województwa podlaskiego z ludnością: litewską, białoruską i polską. Najbardziej zintegrowana jest gmina litewska, w czym ważnym czynnikiem jest przekaz tradycji; ważne role odgrywają tu ludzie w starszym wieku. Pomimo pozytywnego zjawiska integracji w tejże gminie ma miejsce wiele zjawisk negatywnych. Z kolei mgr Monika Czerkacz (KUL) w referacie „Wolontariat jako forma aktywizacji osób w wieku emerytalnym” ukazała aktywność społeczną osób starszych w Lublinie. Wykazała też, że trudno ją zaliczyć do działań wolontariatu w sensie ścisłym. W polskim społeczeństwie pojęcie wolontariatu nie jest jeszcze zakorzenione.

Prof. dr hab. Mieczysław Kabaj (IPiSS) w swoim referacie przedstawił bogaty materiał na temat bezrobocia długotrwałego. Wykazał, że wśród polskich polityków występuje łatwa postawa niszczenia miejsc pracy oraz obojętność na ubóstwo i bezrobocie, co wyraża się w traktowaniu tych problemów społecznych jako zjawiska normalnego w gospodarce rynkowej. W związku z tym postulował edukację polskich elit politycznych na ten temat. Podkreślił, że metodą wyjścia z sytuacji bezrobocia jest aktywizacja zawodowa bezrobotnych oraz usuwanie barier dla tworzenia nowych miejsc pracy, m.in. przez promowanie rodzimej wytwórczości. Zwrócił uwagę na to, że długotrwale bezrobotni są w większości w wieku pełnej aktywności zawodowej, a więc ich ogromny potencjał działania jest niewykorzystany.

Prof. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv (KUL – „Styl życia bezrobotnych długoterminowych”) uzasadniał tezę, że ubóstwo w Polsce wynika przede wszystkim z bezrobocia i niskich płac, a zatem ma charakter systemowy. W większości społeczeństw o niskim poziomie konsumpcji i usług ubóstwo przejawia się w słabym wyposażeniu mieszkań, a przede wszystkim w ich braku, słabym uczestnictwie w kulturze ogólnej i w ograniczonych kontaktach społecznych. Podkreślił, że w Polsce ma miejsce dewaluacja społeczna osób bezrobotnych na skutek ich stygmatyzacji przez opinię społeczną wielu negatywnymi cechami, np. że są leniwi, bez wykształcenia i kwalifikacji, niezaradni, niegospodarni, nadużywają alkoholu itp. Niewłaściwe jest też stanowisko, że bezrobocie to zjawisko konieczne w nowoczesnym społeczeństwie. Taka argumentacja prowadzi do uprzedmiotowienia człowieka. Skutki bezrobocia i ubóstwa u osób dotkniętych brakiem pracy przejawiają się stanem ciągłej niepewności, obniżonym poczuciem własnej wartości, napięciem i konfliktami z otoczeniem.

Prof. dr hab. Stanisława Steuden (KUL – „Poczucie sensu życia u osób bezdomnych”) na podstawie badań psychologicznych ukazała, że osoby bezdomne nie identyfikują się ani z bezdomnymi, ani z tymi, którzy posiadają domy. Skutek tego jest

taki, że bezdomni nie są nigdzie zakorzenieni. Cechuje ich negatywna ocena własnego życia, duża bierność w sferze kultury, deficyt potrzeb wyższych. Nie wnoszą nic do dziedzictwa kulturowego.

Mgr Anna Sugier-Szerega (KUL – „Grupy marginalne w społeczeństwie informacyjnym”) wskazała na nowe grupy mniejszościowe w nowoczesnym społeczeństwie. Tworzą je ci, którzy nie mają dostępu do nowoczesnych środków elektronicznych, oraz ci, którzy sami skazują się na jedyny środek masowego przekazu, jakim jest telewizja. Trzecią grupę stanowią te osoby, które mają wykształcenie, ale ich doświadczenie zawodowe nie odpowiada gospodarce społeczeństwa informacyjnego i przez to nie odnajdują się na rynku pracy.

Sesji drugiej – „Mniejszość – marginalizacja grup narodowych, etnicznych i religijnych” – przewodniczyli: prof. dr hab. Irena Bukowska-Floreńska (UŚ) i ks. prof. dr hab. Janusz Mariański (KUL).

W tej grupie swoje analizy referowały następujące osoby:

Dr Sławomir Łodziński (UW) w referacie pt. „Prawo do różnicy. Kultura większości a kultura mniejszości narodowych w dyskursie publicznym w Polsce” podkreślił, że ciągle nie ma ustaw ani ogólnopolskiej koncepcji przepisów, które regulowałyby ten problem.

Mgr Katarzyna Szymańska (UMK – „Wietnamczycy w Polsce w świetle materiałów prasowych”) przeprowadziła analizę socjologiczną na temat zachowań grupy tworzącej się z emigrantów wietnamskich. W wyniku tych analiz stwierdziła, że z jednej strony emigranci wietnamscy prezentują się pozytywnie, z drugiej natomiast popełniają wykroczenia przeciwko normom i zasadom obowiązującym w społeczeństwie polskim, jak np. kradzieże, korupcja, sutenerstwo. Powstaje pytanie: jak należy ustosunkować się do tej grupy?

Dr Tadeusz Sakowicz (AŚ) w referacie „Dynamizm i rozwój kultury cygańskiej na tle wędrownego ich życia” analizował kulturę cygańską jako były pracownik resocjalizacji. Badał strukturę Cyganów, m.in. pod względem zawierania małżeństw i zachowania. Wykazał, że obecnie w Polsce mieszkają cztery szczepy cygańskie (150 tys.) Jest to jedyna grupa etniczna w Polsce, ciekawa przede wszystkim ze względu na bogatą obyczajowość, która nie ma ambicji posiadania swego państwa.

Dr Justyna Szulich-Kałuża (KUL – „Piętno «gorszości» Polski i Polaków w magazynie «Der Spiegel»”) przedstawiła analizę popularnego w Niemczech magazynu, z której jednoznacznie wynika, że kreuje on negatywny obraz Polski i Polaków u czytelników.

Mgr Małgorzata Gałęziowska (KUL) w referacie „Przyczyny marginalizacji ludności autochtonicznej na Warmii i Mazurach w okresie PRL” wykazała, że negatywny stosunek władz PRL do Warmiaków spowodował ich ogromną emigrację. Dziś na terenie Polski zamieszkuje tylko około 6 tys. Warmiaków. Ich masowa emigracja zubożyła polską kulturę tego regionu Polski.

Mgr Anita Rozental (KUL – „Stereotyp obcego wśród ludności Górnego Śląska”) zreferowała badania przeprowadzone wśród ludności napływowej i ludności autochtonicznej Górnego Śląska, z których wynika, że wzajemne stosunki tych społeczności są raczej zgodne, ale swoim pomagaliby chętniej niż obcym. Mgr Halina Różańska (KUL – „Tożsamość kulturowa repatriantów z krajów byłego ZSRR”) na

podstawie badań przeprowadzonych w Lublinie stwierdziła, że repatrianci czują się Polakami, ale za swoją ojczyznę uważają kraj, w którym się urodzili. Ogólnie odczuwają pozytywny stosunek miejscowej ludności do siebie. Dr Tomasz Marciniak (UMK – „Religia Ormian w Polsce 2000”) wykazał, że życie religijne Ormian koncentruje się wokół dwu ośrodków, w których grupy są gromadzone przez duszpasterzy.

Ks. mgr Bogusz Lewandowski (KUL), omawiając temat „Symbolika ruchu neokatechumenalnego”, ukazał bogatą symbolikę neokatechumenatu. Jest ona czynnikiem integrującym członków tego ruchu i jednocześnie wyróżniającym, a nawet separującym od Kościoła powszechnego. Z kolei mgr Mariusz Banach (KUL) w referacie „Kultura grupy Hare Kriszna” ukazał zhierarchizowaną strukturę tej grupy religijnej i filozoficznej, jej specyficzne wartości i zasady etyczne.

Zamykając Konferencję prof. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv (KUL) podkreślił, że polska kultura ma głębokie tradycje wielokulturowości, ale stosunek dzisiejszych Polaków do mniejszości etnicznych, narodowych i religijnych wymaga lepszego ich zrozumienia i równego ich traktowania. Także mniejszości etniczne i religijne winny wykazywać postawy kulturotwórcze i państwowotwórcze wobec III Rzeczypospolitej, w której żyją. Jest ona wspólną Ojczyzną. Politycy powinni robić wszystko, by nie wzrastały grupy marginalne. Są one ekonomicznym obciążeniem dla społeczeństwa, a także podłożem powstawania wielu konfliktów społecznych. Dalszy rozwój grup marginalnych, po przekroczeniu odpowiednich granic, zawsze zagraża pokojowi społecznemu.

Podczas konferencji wygłoszono 38 referatów. Uczestniczyli w niej przedstawiciele wielu środowisk naukowych, studenci i dziennikarze.